

UIT DE BEGINJAREN VAN DE ZINKFABRIEK (I)

Vóór 1892 was het gebied tussen Budel-Schoot en het kanaal nog woest en onbegaanbaar, met veel water en moeras. Hier en daar enkel een karrenspoor, waarover de boeren hun gedroogde turf naar huis haalden. Niemand dacht er toen aan dat de sirene stilte die hier heerste vrij spoedig zou verdrongen worden door het geraas van een fabrieksfluit of de gilletjes de Felix en de Bruyère (eigen locomotieven van de zinkfabriek). En niemand kon bevroeden dat de grasbosjes, heidepollen, vliegdennen en gagelstruiken zouden worden verdrongen door roet en walm.

Lucien en Emile Dor

En toch lieten de pioniers van toen, Emile en Lucien Dor hun oog vallen op deze woestenis. In 1892 stichtten zij hier hun zinkfabriek. Hoewel de boeren in het begin fel tegen waren, omdat ze o.a. hun heidevelden, nodig voor de plaggen, zouden kwijtraken en ze hun schapen niet meer konden wassen in het Ringselven. Maar uiteindelijk bezweken de meeste boeren toch voor het relatief hoge bod en kon de directie beginnen met het bouwen van hun fabriek, hetgeen veel verandering zou brengen in deze streek.

Wel lezers, naar het fabrieksleven uit de beginjaren van de fabriek, neem ik u mee in aantal afleveringen in de Aa-kroniek. Het verhaal komt uit diverse oude geschriften van 'Quercus' en is in de 50-er jaren, bij gebrek aan archiefmateriaal, opgetekend uit de mond van diverse oude "zinkwerkers" zoals Brugmans, Luppens, Walthoff, Verheijden, Moors, Vonken, Thirion, Leplat, Dor en vele, vele anderen. Maar de "hoofdverteller" is Driek Noten. En daarom wordt het zo geschreven alsof het verhaal uit zijn mond komt en alleen hij op de praatstoel heeft gezeten.

Driek werd geboren in 1876 bij de "Dikke Lindeboom" op Klein-Schoot" en ging als 17-jarige jongen opperen bij de metselaars. Later werd hij zelf metselaar en nog later werd hij surveillant bij de zinkovens. Maar laat ik eerst kort hem en zijn familie aan u voorstellen.

Familie Driek Noten

Hendrikus Theodorus (Driek) Noten, geboren 30-8-1876 te Budel en aldaar overleden op 5-8-1968. Driek was een zoon van Jacobus Noten en van Francisca Kerkhofs. Driek trouwde met Maria Goverdina (Dientje) van Mierlo, geboren 11-5-1877 te Oerle en overleden te Budel op 7-3-1952.

Kinderen van Driek en Marie, die allemaal in Budel (Dorplein) geboren werden:

De familie Noten-Abrahams. V.l.n.r.: boven: André, Annie, Jo, Dienie en Willy; onder: Sjaak Noten, Harrie, Trees en To Noten-Abrahams

1. Jacobus (Sjaak), 21-2-1901, overleden 5-8-1971. Sjaak trouwde met To Abrahams uit Weert. Zij woonden in de Mariastraat en later in de Sepulchrestraat. Sjaak werkte op de zinkfabriek. Kinderen: Harrie (†), Annie (†), Dienie, Jo, André, Willy (†) en Trea.
2. Andreas (André), 12-1-1902, overleden 7-11-1982. André trouwde met Lisa Notenboom uit Roosendaal. Zij woonden in de Rector van Nestestraat. Ook André werkte op de zinkfabriek. Kinderen: Dientje, To, Gerrit en Harrie (†).
3. Maria Catharina (Marie), 13-12-1904. Zij is in Den Haag, later in Den Helder gaan wonen.

4. Anna Francisca (Ciska), 20-11-1906. Ciska trouwde met Bert van Ham. Zij zijn in Veldhoven gaan wonen
5. Johanna Christina (Tinie), 5-9-1909. Tinie trouwde met Jan Gielis. Zij zijn in Weert gaan wonen. Zij is nu in Wervershof in Weert
6. Wilhelmina Josephina (Mina), 6-1-1911. Mina trouwde met Sjeng Kamp van Weert, waar zij ook zijn gaan wonen. Zij is nu in het Van Berloheem in Weert.
7. Josephina (Fien), 29-1-1914. Fien trouwde met Frans Brouns van Dorplein (later gescheiden). Zij hebben gewoond op het "Kamp" (het vroegere interneringskamp uit de Eerste Wereldoorlog) in de Sepulchrestraat in Dorplein, eerst aan de achter- later aan de voorkant. Kinderen: Dienie, Louis en Hennie.

De familie Noten-van Mierlo (1950). V.l.n.r. boven: Ciska, Tiny, Jan, Mina en Fien; onder: Sjaak, Driek Noten, Mientje Noten-van Mierlo en André. Niet op de foto dochter Marie. Zij staat met haar man onder op de foto

8. Jan, 25-1-1918. Jan trouwde met Fientje Janssen. Jan werkte bij Beeren in Weert, later zijn ze in Tilburg gaan wonen.

Driek werd dus geboren op Klein-Schoot en verhuisde later met zijn vader en moeder naar een boerderij in de Heikant (nu Mulkstraat 12), waar hij thuis werkte op de boerderij, tot dat hij als 17-jarige (1893) begon op de zinkfabriek. Na zijn trouwen gingen Driek en Dientje wonen in Budel, hoek Maarheezerweg/Broekkant (later Van Geloven). In 1917 verhuisden ze naar de

Driek en Mientje Noten-van Mierlo

Sepulchrestraat in Dorplein en op latere leeftijd naar de kleine huisjes op het "Kamp" (ook in de Sepulchrestraat), waar beiden zijn overleden.

Driek werkte vanaf zijn 17de tot zijn 65ste jaar op de zinkfabriek. De fabriek was alles voor hem, hij was er zo gezegd mee getrouwd. Zelfs tot op 70-jarige leeftijd ging hij regelmatig terug om er te werken als hem dat gevraagd werd.

Van boerenknecht naar opperman bij de metselaars

In de boerderij van Driek Noten in de Heikant hingen de dorsvlegels weer aan een roestige spijker tegen het gebint. Een achteloze knaap liep daar achteloos aan voorbij, maakte een gesp van een kopstel vast, pakte een mesthaak en een riek die hij op zijn jonge schouders wegdroeg naar de buitendeur. Met een ruk van zijn knie deed hij haar open, knipperde tegen het licht van de mooie morgen, maakte zijn lippen nat en float: "op de grote stille heide, dwaalt de herder eenzaam rond". Dat deed hij zeker omdat hij vlakbij een ruige hond op de zanderige veldweg zag springen rondom een niet te tellen aantal schapen met daarachter scheper Govers. De schepershond blafte speels tegen de sprietjesetende schapen onderwijl de kippen kakelend voor de klompen van Driek weg fladderden. Mooi weer zou het vandaag zijn, dat voelde hij aan alles. Gisteren had hij zijn borstrok uit moeten trekken. 't Was vandaag ook al 12 maart. Zeventien jaar was hij nu al. In 1876 was hij geboren. Kerel, wat ging de tijd z'n gang!

De zinkfabriek met de vele schoorstenen

Langs de stralende zon zag hij de zinkfabrieken. De rook uit de drie schoorstenen ging recht omhoog vandaag. Een mooi gezicht eigenlijk. Veel mooier dan die slierten smook die laatst laag over de grond verwaaiden en als een deksel boven de Heikant hing. En aan die voet van die schoorstenen werkten nu al een paar honderd mensen en misschien nog meer. Mannen van het Walenland, dat waren veelal bazen en verder volk van allerlei slag. Ook al lui van Budel en Schoot. Hij kende ze gelijk. En toch waren sommigen, nog maar pas op de fabriek, in hun verschijning sterk veranderd. Zij hadden hun baard moeten afdoen omdat ze voor de hete vuren van de ovens stonden. Iedereen maakte lange dagen op de fabriek en ook op de zondagen kon het werk niet vergeten worden. Op die dagen was 't ook aanpakken geblazen, terwijl de wandelende boeren hun veldvruchten bekeken en ook volop tijd hadden voor de Vesper. Ze verdeinden op de fabriek meer geld dan elders, dat wist Driek. Hij zou er best ook willen werken. Maar ja, vader die zag meer heil in het boerenwerk. Och ja, 't werken op de boerderij was wel wat als 't gedoetje van jezelf was, de veldvruchten niet bevroren of verdroogden en het vee niet ziek werd. De tegenslag maakte dat er vaak geen fluit aan was. Daar had je nu je eigen werk, waaraan hij zojuist begonnen was. Zijn vader had hem gisteren bij de koffie gezegd dat hij vandaag de mest moest omzetten en erbij gezegd: "te goei". In gedachte hakte hij nu de mest door en over elkaar. 't Viel hem op, er zat geen pierik (regenworm) in. Veel te veel strooisel en te weinig mest. 't Was geen beste dit jaar, dat zag hij wel. En de mest zou de schrale wei nog wel beter moeten maken!

Het vorig jaar was hij als knecht bij een boer in deze contrei en deed om deze tijd dezelfde arbeid. Ook mest breken en doorslaan. Dat was heel wat betere en hij had toen een slagkar vol moeten laden en had hem in de tuin van meneer pastoor weer afgeladen. Mijnheer pastoor moest je tot vriend houden. Met Pasen brak er altijd een kwaaije tijd aan, dan moest je "gaan zeggen".

Zo prakkerende, strekte Driek even later de rug, veegde uit gewoonte zijn rode zakdoek langs 't voorhoofd en zwetende hals, onderwijl de schaapskudde op korte afstand aan hem voorbij ging. Hij hoorde het grazen van de etende beken. De hond liep even tot bij Driek, snuffelde aan zijn broekspijpen en plaste tegen de opstaande riek. "Foei!", zei Driek, doch het was niet meer nodig, de reu had niet meer te doen. Driek wel, hij groette de scheper die alleen maar knikte en hoorbaar een straal tabakssap van zich af spooog.

O ja! 't Was waar ook. Vader was vandaag naar de paardenmarkt in Valkenburg. Zou morgen pas terugkomen. Over " 't Bels" en natuurlijk over "Rooi" (Stramproy). Een mooie kans om te gaan. Vooruit direct dan maar. Hij schraapte de klompen op de riek en de mest viel er naast. Die wipte hij zorgvuldig op de vaalt. Eerst naar moeder, wat die er wel van zou zeggen?

Even later was hij bij haar: "Moeder ik ga eens naar het fabriek. Ik wil het ook eens proberen!" Moeder vond het wel goed, maar wat zou vader er van zeggen als die morgen thuiskwam? Mijnheer pastoor, ja die vond het zeker goed want die had nog onlangs de grootste stem in het kapittel, toen Driek bij een boer werkte van een andere geloofsovertuiging en hij daar weggegaan was om de pastoor ter wille te zijn.

Hij zou nu maar gaan, want als hij het vader eerst zou moeten vragen zou die beslist "nee" zeggen. De fabriek kocht immers alles en waar moesten zij, boeren, straks nog van leven? 't Gerief was naar de bliksem. Dat strooisel was erg, waar moest toch de mest van komen. Straks zag je alleen nog maar aasvliegen en geen mest. 't Beetje roggestro dat de boeren hadden, moesten ze wel verkopen. Ze moesten toch inkomen hebben? Ja, één was er, die had goed gezorgd. Martinus Winters had zoveel heideplaggen naar zijn boerderij gehaald en opgestapeld, hoog als een huis, voor jaren genoeg. Iedereen die kwam kijken riep er over. Neen, die zouden ze er niet onder krijgen.

Driek Vos, Compen en

Vanachter dit huis (nu Mulkstraat 14) zag Driek Noten in 1893 uit op de zinkfabriek.

Op de foto Jan en Drika v.d. Laak-van Moorsel

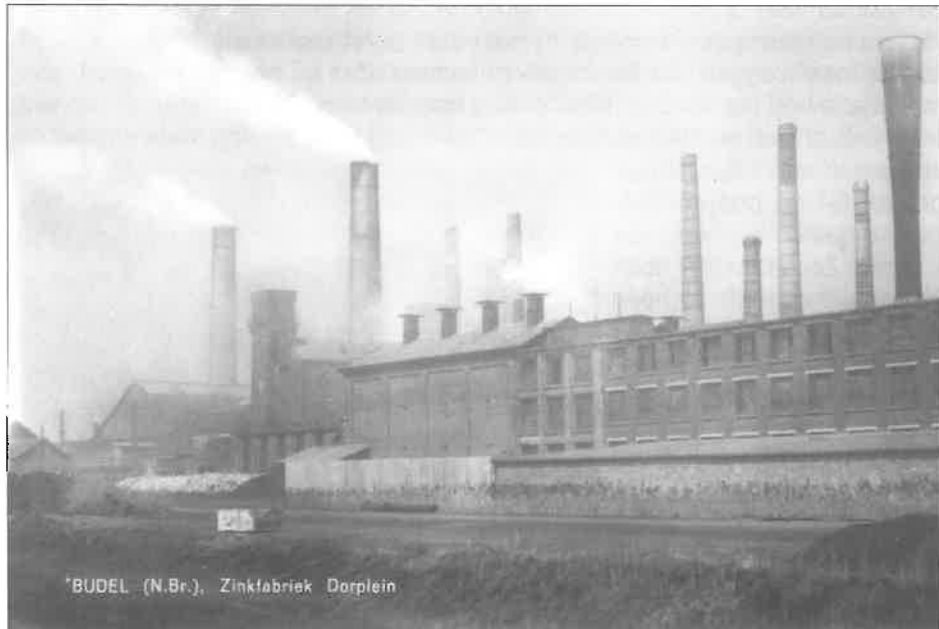
“Dorus van Brussel” bleven maar roggestro kopen en de boeren leverden voor een paar centen aan de statie.

Eerst was er nog een lichtpuntje geweest. Sommigen vertikten het hun kavel aan de fabrikanten te verkopen. En die moesten een uitweg hebben naar de Zuid-Willemsvaart hebben. Driek was daar wel eens geweest. De grote weg lag wel in profiel, doch overal groeide riet, alleen het jaagpad vlak aan 't water en hoger dan de weg, was onbegroeid. Riet en nog eens riet groeide er op de weg, in de kant en 't aangrenzende land. Riet waar je kletsnat van werd als het geregend had. Riet tot de brug waar nu sluis 16 is.

Opeens was het gebeurd: de grootmoeder van Driek, Margaretha Noten, ging naar notaris Joosten en zij verkocht haar kavel voor goed geld aan de directeuren van de fabriek.

En toen, toen was de weg gebaad naar groei en bloei: gebaad? Wel neen! Van zand werd moeizaam een karrenspoor opgeworpen. Smal, o zo smal! Er naast kon niemand gaan, daar was ven en in elk geval altijd water.

Paarden werden nu aangespannen en in houten bakken op wielen werden telkens 5 à 600 stenen van de vaart naar de bouw op het fabriek of in het dorp gehaald. 't Leek wel of alle Belgen met steenbakken de kost moesten verdienen. Stenen en nog eens stenen. De aanvoer zou nog jaren duren, beter gezegd, gestaag doorgaan tot heden. De voerlui moesten vóór- of achter de kar gaan. Later kwam er afval van de ovens (zinkassen oftewel sintels) die de weg breder en tot een kunstweg maakte.

'BUDEL (N.Br.), Zinkfabriek Dorplein

De rook uit de pijpen gaat de verkeerde kant op

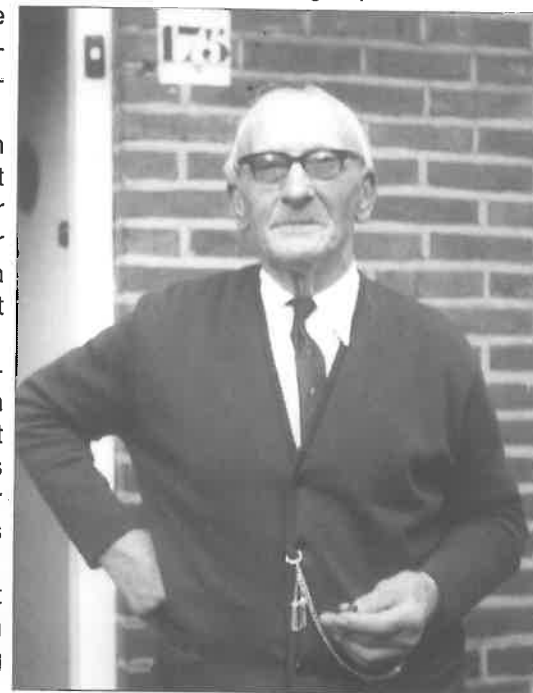
Honderdduizenden stenen hadden ze al verwerkt en steeds vroeg de directie om nog meer metselaars en handlangers. En ja, dat metselwerk leek Driek wel iets. De dikke Scheffers (baas van de metselaars) zou hem wel willen hebben. Wist hij nu maar wat vader er van dacht. 't Was eigenlijk geen werk om er nu juist vandaag op uit te gaan. Vader zou er vast boos om zijn. Vader was wel meer van huis, naar de markt. Hij kocht dan jonge paarden en “leerde” die. Een zwaar en gevaarlijk werk. Driek had wel eens geholpen. Hij moest er niet veel van hebben. Hij ging veel liever met vader mee als die op een willekeurige dag dat je al vooruit kon zeggen: “ 't Weer is mooi, zonnig en vast. Er komt zeker geen onweersbui”. En het stond dan ook prompt in de Enkhuizer almanak, dan spande vader een paard voor de kar en reed voor de harmonie van Budel de waai (een zegen, een groot visnet) naar de Peel. Het was zo'n vistuig, oneigenlijk groot en zwaar, zeker 35 meter lang en met een achterzak van 13 meter. Een hele kar vol net wat dan al gauw in 't water plonsde en in één trek heel veel schubbige waterbewoners uit het ven wegving. En al leverde zware trek niets op, altijd werd er een borrel op gedronken en de brouwer was er ook niet voor de grap bij.

De laatste keer vooral waren ze vol goede moed vertrokken en gaan vissen in de Peel. Schapenwassers hadden vorig jaar een snoek als een weipaal op kleine visjes zien jagen. Later op de dag hadden ze de “kerel” in de zon zien liggen, hadden hem gemakkelijk kunnen strikken en ook de afgelopen winter hadden ze hem onder het ijs en de “dubbeltjes” (luchtbellens) zien liggen, doch hem laten leven; speciaal tot deze teerdag.

En toch hij was niet gevangen en zij waren 's avonds laat met het zware net teruggedreden naar Budel. Vader verdiende daar goed geld mee. Voor het brengen en halen ontving hij maar liefst twee gulden.

En nu ging hij zelf ook geld verdienen. Driek had er zin in. Een half uur later was hij bij het fabriek, liep door het hek en langs een bel naar het kantoor. Daar hing ook een bel, waar Driek eens flink aan trok.

En nu laten we Driek aan het woord. Hij was er tenslotte alleen met zich zelf en wij waren er nog niet of woonden elders.

Driek Noten de verteller

Ik hoopte maar dat ik een bekende zag of dat er iemand zou komen waar ik werk aan kon vragen. En ja hoor. Ik trof het. Daar kwam Voets aan en ik behoefde hem ook niets te vragen, want hij zei: "Waar wil je werken?" Ik zei dat ik wou opperen. "Goed", zei Voets, " 't is nu vier uur; de mannen zijn even om een kom koffie. Als je wilt kun je om half vijf al beginnen. Opperman speulen. En dan weet je morgen ook direct de weg". Voets nam me toen mee naar de dikke Scheffers en zei tegen mijnheer Scheffers: "Houdt hem nu bij je en zorg dat hij niet verloren loopt".

Even later bracht ik stenen bij ten behoeve van oven vier in Hal I. Ik moest tien uur per dag werken en verdiende 18 centimes of 9 cent per uur.

(wordt vervolgd)

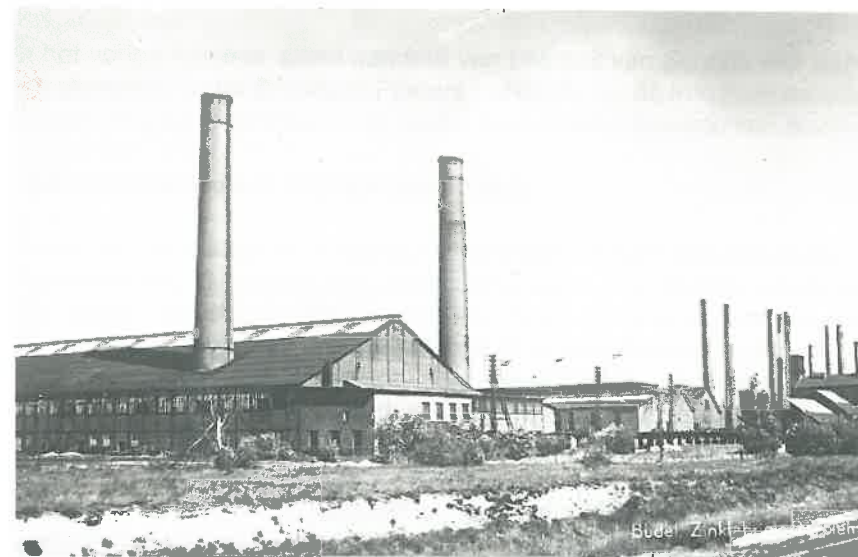
Harrie Jaspers

Bron:

Harrie Jaspers. " Uit de beginjaren van de zinkfabriek 1 " 2004

in: **Aa-kroniek** (uitgave van Heemkundekring 'De Baronie van Cranendonck')

23^e jaargang 2004 nr 2 blz 125 -133

Boven gezicht op hal 3 hal 2 en hal 1 der zinkovens ca 1950

Onder Bouw van de nieuwe Retortenfabriek ca 1900

